

Európska antiklerikálna tlač 19. a 20. storočia

Juraj Dolinský

Historiografia našich dní sa so záujmom obrátila na štúdium tlače, ľudovej alebo strednej a vysokej úrovne, aby v nej vystihla očividnú, hmatateľnú a živú mentalitu, záujmy, vášne a strasti doby. Bádania analyzovali život a osobnosť riaditeľov, všeobecný charakter periodík, ich rozšírenie (konkrétne náklad), účinnosť vplyvu na determinované skupiny (na ľud, na buržoáziu, na intelektuálov...), spolupracovníkov, dĺžku vydávania – životnosť novín. Štúdie tohto druhu sa v poslednom období veľmi rozmnožili.¹

Vo všeobecnosti môžeme pozorovať, že výslovne katolícka tlač mala oveľa menšie rozšírenie ako tlač laická alebo antiklerikálna. Noviny *Il Corriere della Sera*, liberálne, laické, nie antiklerikálne, dosiahli postupne 500 000 výtlačkov v roku 1918. Francúzske *Siè cle* dosiahli v polovici 20. storočia takmer 40 000 predplatiteľov, vysoké číslo pre túto dobu. Úspech novín treba pripísať aj vydávaniu románu na pokračovanie, a to antiklerikálneho románu Eugena Suea *Le juif errant*. Na katolíckom poli poznáme len dve výnimky (ich počet by azda mohol byť podrobnejšou a pozornejšou analýzou rozšírený): *La Civiltà Cattolica*, ktoré vznikli v roku 1850, dosiahli zakrátko 13 000 výtlačkov, dosť vysoké číslo na tie roky, číslo, ktoré sa bez väčšieho nárastu udržalo v podstate dodnes. Druhou výnimkou je *Famiglia cristiana*, po skromných začiatkoch okolo roku 1930, dosiahla po druhej svetovej vojne, okolo roku 1950, kvalitatívny i kvantitatívny nárast, zásluhou riaditeľa Dona Zilliho. Za dve desaťročia prekonal milión výtlačkov, a tak sa stala najroširenejším týždenníkom v Taliansku. Periodiká neústupčivých strán ako *L'Osservatore Cattolico*, *L'Unità Cattolica* (v Taliansku), *L'Univers* (vo Francúzsku) neboli natoľko rozšírené, a najmä *L'Unità* nikdy neprevýšila 3 000 výtlačkov, prežívajúc len vďaka neustálej pomoci hierarchie. Väčšie rozšírenie dosiahol časopis *La Croix*.

Veľké rozšírenie antiklerikálnych periodík napomáhali aj ich dostupné ceny, v mnohých prípadoch aj to, že boli ilustrované početnými obrázkami a karikatúrami, písané ľahkým a pre široké vrstvy prijateľným štýlom.

Na základe istého zjednodušenia môžeme rozlíšiť rozličné kategórie antiklerikálnych periodík.

1. ĽUDOVÉ PERIODIKA

Počas Francúzskej revolúcie veľký úspech dosiahli noviny *Le Père Duchesne*, ktoré založil a širil Hébert, s jasným úmyslom odkresťančenia Francúzska.² Meno novín indikuje jasne definovaný „typ“, objavujúci sa už predtým v polemikách a pamfle-

¹ Porov. okrem iného G. GAETA, *Storia del giornalismo*, 2 sv., Milano, 1966. V. CASTRONOVO – N. TRANFAGLIA, *La stampa italiana del Risorgimento*, Bari, 1978. V. CASTRONOVO – N. TRANFAGLIA, *La stampa italiana dell'età liberale*, Bari, 1979. V. CASTRONOVO – N. TRANFAGLIA, *La stampa italiana nell'età fascista*, Bari, 1980.

² Porov. J. LEFLON, *Crisi rivoluzionaria e liberale* (Fliche – Martin XX/1), s. 158–159.

toch, ako istý druh Pulcinelly alebo Harlekýna. Bol, ako sa hovorilo vtedy, mužom, ktorý vedel pripraviť najlepšie jedlá a vyslovovať najlepšie preklínania. *Pè re Duchesne* bol mimoriadne živý, zábavný časopis, ktorý strháva, hromží, kričí, huláka proti ľuďom a nešvárom, vymýšľa štipľavé prezývky, ak sa pustí do monarchie, no predovšetkým do Cirkvi. Cirkev vraj zradila posolstvo svojho zakladateľa, „dobrého revolucionára Ježiša“, a pretvorila vynikajúceho jakobína (Ježiša) na krvavého Boha, ktorý podrezal generácie a generácie ľudí. Hébert je jedinečným cynikom, ktorý vie pôsobivo hovoriť a otriasať masami. Istotne, strata viery u mnohých Francúzov týchto rokov bola uľahčená alebo posilnená touto neúčtivou propagandou. Prerušené za Napoleona, ktorý nechcel výstrelky, noviny sa znovu obnovili s rokom 1848 a s komúnou, s mottom: *La République ou la mort*.

K novinám *Le Pè re Duchesne* sa približujú *La Canard enchaîné* (Odviazaná kačica), ktoré boli obzvlášť vitálne od druhej polovice 19. storočia podnes, najmä v pranierovaní škandálov, v podporovaní polemík.³ Spomeňme aj noviny *La Calotte* (čiapčka, typická prikrývka hlavy niektorých klerikov, podobná konečne tej, ktorú nosili niektorí tradicionalistickí Židi, synonymum uzavretosti a intelektuálnej krátkozrakosti), založené v roku 1906, znovu obnovené po vojne. V Taliansku mal istú povest a rozšírenie týždenník (ktorý však nepresiahol 14 000 výtlačkov) *L'Asino*, 1892–1895, dlho ho viedol Guido Podrecca a Gabriela Galantara, karikaturista, ktorý sa približuje Forattimu v našich dňoch.⁴ Po prvý raz v Taliansku bol buržoázny a katolícky svet vystavený na pranier ľuďmi jasného socialistického razenia, viery. Titul bol čiastočne upravený v roku 1895: *L'Asino: je potrebný, trpezlivý, bitý ľud*. Noviny obsahovali takmer vždy krátke články, historiky písané mimoriadne účinne. Antimilitarizmus sa vybúri opisom úradníka, ktorý nosí na oku takzvanú „caramellu“ (monokel, jedno sklíčko, móda, ktorá bola vtedy rozšírená v istých takzvaných vyšších kruhoch) a nemá ani veľkú kultúru, ani veľké schopnosti. Aristokracia vystupuje ako frivolný a hlúpy pán, elegantní a leniví džentlmeni; buržoázia je predstavovaná a reprezentovaná tučným ziskuchtivcom bez akýchkoľvek škrupúl. A hľa klérus: navyknutý porušovať 6., 7., 9., a 10. prikázanie, intrigujúci a „zlízajú“ s kapitalistami. Podrecca napáda sviatosť pokánia, ako nástroj ovládania ľudských svedomí; pristavuje sa vo viacerých číslach časopisu pri úplne nepodloženom „hesle“ *Le dodici amanti di Pio IX.* (Dvanásť mileniek Pia IX.; je ťažké pripustiť „bona fide“ týchto autorov), vysmieva sa z relikvií, zázraku sv. Januára, z Lourdov, z Pompejí, Loreta... Socialisti ako Turati, spisovatelia vzdialení Cirkvi, ako Prezzolini v týchto rokoch, historici ako Salvemini a Jemolo negatívne hodnotia tento antiklerikalizmus, „bezcný“, „nevereckú násilnú a vulgárnu propagandu“, „žalostná stránka v dejinách talianskej kultúry“. „Mladí ľudia ako Gramsci a Togliatti nemohli voči časopisu *L'Asino* cítiť nič iné ako znechutenie.“ Napriek tomu táto hrubá, zjednodušená a nekritická propaganda mala istý účinok na čitateľov bez kritického zmyslu a opravdivej kultúry, ako železničiari, električkári, vrátnici, másiari a robotníci. Nie náhodou *L'Asino* prekvalifikoval v dobe

³ R. REMOND, *L'anticléricalisme en France...*, prináša celé strany novín, no neoznačuje dátum ich vzniku a hlavných redaktorov: všetky tieto dáta by mohol indikovať len špecialista na francúzsku tlač.

⁴ O. MAJOLO MOLINARI, *La stampa periodica romana dell'Ottocento*, sv. 1, Roma, 1983, s. 76–80; „*L'Asino*“ di Podrecca e Galantara 1892–1925, a cura di G. Gandeloro, Milano, 1970. Menej vydaný analogický pokus uskutočnila PCI (Talianska komunistická strana) bezprostredne po vojne s časopisom *Don Basilio* (osobnosť z Barbiera zo Sevilly, symbol pokrytectva).

silného antiklerikalizmu v Ríme a v Taliansku, charakterizovaného menovaním Nathana za starostu Ríma, väznením kňazov, útokom na koč Merryho del Val v Marino (1907). Roky 1900–1914 sú vôbec rokmi veľkého útoku na Cirkev: v Španielsku s liberálnymi ministrami a tragickým týždňom v Barcelone; vo Francúzsku s Wadeck-Rousseauom, Cobmesom, odlukou (1905); v Taliansku s celou sériou načrtnutých epizód.

Zoznam by mohol byť pohotovo rozšírený. Poznamenajme len, že často sa útok na Cirkev spája s útokom na vedúce triedy a že noviny si vo všeobecnosti dávajú podobné mená. Francúzskym novinám *Le Canard enchaîné* zodpovedajú v Taliansku *Il Becco giallo* (Žltý škorec), ktoré vydával Alberto Giannini v rokoch 1922–1926 v anti-fašistickej funkcii.⁵ Na titulnom liste triumfoval škorec: v posledných číslach mal škorec žltý zobák zatvorený visiacim zámkom.

2. RIADNE DENNÍKY

Naplnio rozšírené v Taliansku, vo Francúzsku a v iných štátoch, majú viac demokratické ako radikálno-liberálne zameranie (to jest extrémna ľavica) a sú viac alebo menej antiklerikálne. Odlišujú sa od jednoducho liberálnych novín, ako v Taliansku *Il Corriere della Sera* a *La Stampa*, ktoré sa nemôžu nazývať antiklerikálne, aj keď majú laickú, alebo lepšie, liberálnu orientáciu. Antiklerikálne *tout court* sú ďalšie noviny, silne nepriateľské voči Cirkvi, ako *La Gazzetta del Popolo* (Turín, 1848–),⁶ *L'Opinione*, mimoriadne tvrdé, aj pod vplyvom riaditeľa Aurelia Bianchi-Gioviniho,⁷ a neskôr v Ríme vychádzajúce *Il Diritto*, *La Tribuna*, *Don Chsciotte*...⁸ Vo Francúzsku vychádzali *La Presse*, *Le Siè cle*, *L'Opinion Nationale*, *L'Avenir National*. Prvé vznikli v roku 1836 zásluhou E. Girardiniho, s odvážnym znížením cien, čo zaručuje skutočne väčší odbyt (okolo 10 000 výtlačkov, čo bolo vtedy vysoké číslo). E. Girardini sa vyhlási za obrancu princípov Francúzskej revolúcie: veľmi často sa jeho idey odvodzujú od Victora Huga. *Le Siè cle* vznikli v tom istom roku, zamerané viac na fakty ako na ideologické debaty, sú priekopníkom rozvoja v liberálnej línii: katolíci a obzvlášť „ultramontani“ majú v týchto novinách najväčšieho nepriateľa. Sú najpredávanejšími novinami (44 000 výtlačkov). Tretie vznikli v roku 1859, opierajúc sa o kniežaťa Hieronyma Bonaparteho, známeho svojím antiklerikalizmom, a stali sa jeho bojovou zástavou. *L'Avenir National* chcú slúžiť veci voľnomyšlienkárstva, demokracii a revolúcii a sú verné tomuto plánu, s vášňou, ktorá sa približuje zbesilosti, útočiac nielen na klérus a rehoľné inštitúty, ale aj na náboženstvo ako také, a vyhlasujúc svoju nevieru v osobu Ježiša Krista.⁹ Vo všeobecnosti, s istými rozdielmi, tieto noviny podporujú

⁵ V. CASTRONOVO – N. TRANFAGLIA, *La stampa italiana nell'età fascista*, s. 293; „*Il Becco giallo*“ 1924–1931, a cura di O. Del Buono – L. Tornabuoni, Milano, 1972. Giannini prešiel potom k fašizmu, pričom dal podnet k zrodu časopisu *Il Merlo*.

⁶ Porov. B. GARIGRIO, „La ‚Gazzetta del Popolo‘ e l'anticlericalismo risorgimentale,“ in *Anticlericalismo, pacifismo, cultura politica nella pubblicistica fra i due secoli: Quaderni del centro studi Carlo Trabucco*, 4, 1984, s. 7–24. G. VERUCCI, *L'Italia laica*, Bari, 1981, s. 23–26.

⁷ O Bianchi-Gioviniho porov. heslo z *Diz. Biog. Ital.*, sv. 10, di P. Treves a G. Vercci, s. 34–40. Zdá sa, že na Bianchi-Gioviniho negatívne vplývalo obdobie strávené v seminári.

⁸ O. MAJOLO MOLINARI, *La stampa periodica romana dell'Ottocento*, 2 sv. Roma, 1983.

⁹ J. MAURAIN, *La politique ecclésiastique du second Empire de 1852–1869*, Paris, 1930, s. 749.

proticirkevné zákony, aj tie najradikálnejšie, v Taliansku, ako i vo Francúzsku, tleskajú najnásilnejším manifestáciám ľavice, v Ríme ako i v Paríži, šíriac najpokrokovejšie reformy, a pritom mieria na postupné odkresťančenie spoločnosti.

3. KULTÚRNE ČASOPISY

Pripomínáme *La Critica sociale*, ktoré od konca 19. storočia šíria v Taliansku socialistické idey a program, v jasnej opozícii voči Cirkvi. Najrozšírenejšími sú tak či tak časopisy, ktoré by sme jednoducho mohli nazvať laické alebo liberálne, ktoré nena-pádajú priamo Cirkev, ale šíria kultúru často inšpirovanú princípmi a ideálmi, ktoré by sme mohli nazvať laické. V tejto línii vystupuje na scénu časopis *L'Antologia*, ktorý založil vo Florencii Ženevčan Giampietro Vieusseux – stal sa veľmi činným Florentíanom a prežil veľkú časť svojho života vo Florencii. Časopis vznikol v roku 1821 a bol zastavený miernou toskánskou vládou v roku 1833 kvôli podráždeniu Ruska, rozhorčeného po viacerých kritikách moskovskej vlády, ktoré dnes vidíme ako príliš umiernené. Po talianskom zjednotení, keď hlavným mestom bola Florencia, vzniklo nové periodikum, ktoré sa ideovo spájalo s prvým, a preto si dalo meno *Nuova Antologia*. Periodikum vychádza dodnes, a ostáva azda najrozšírenejším periodikom medzi liberálnou intelektuálnou vrstvou obyvateľstva, ktorá nie je dobrovoľne či vedome nepriateľská voči Cirkvi, ani nie je vždy veriaca a praktizujúca. Podobným periodikom, čo sa týka ideí a vplyvu, je francúzske *Revue des deux mondes*, ktoré vzniklo v roku 1866.

Na záver stačí poznamenať, že explicitný a radikálny antiklerikalizmus, nie vždy imúnny voči demagogickému peru ani bez istého násilia, sa zmierňuje o to viac, o čo viac sa zvyšuje kultúra, no ostáva naďalej oným rafinovaným antiklerikalizmom, vzdialeným násiliu, no je podporovateľom totálneho odkresťančenia. Je to len úplný antiklerikalizmus, ktorý sme postretli u talianskeho spisovateľa B. Croceho a ktorý sa opakuje v širokej časti európskej kultúry (francúzskej, anglickej, španielskej, nemeckej...) 19. a 20. storočia.

Neúnavná práca katolíckych časopisov, ako boli talianska *La Civiltà Cattolica* (vznikli v roku 1850), francúzske *Études* (vznikli v roku 1856), nemecké *Stimmen aus Maria Laach* (staré opátstvo, kedysi benediktínske, neďaleko Kolína; vznikli v roku 1871 a v roku 1914 boli premenované na *Stimmen der Zeit*), španielske *Razón y Fe*, (vznikli v roku 1905), nemohla prevážiť nad laickou, laicizujúcou a antiklerikálnou kultúrou.